

Список використаних джерел

1. Єрмак Є.І. Використання векселів сільськогосподарськими підприємствами для розрахунків з контрагентами / Є.Єрмак, О.Клименко // Економіка АПК. – 2010. – № 7. – С. 79-83.
2. Мошенский С.З. Эволюция векселя / С.З. Мошенский. – К. – Ровно.: «Планета-друк», 2005. – 446 с.
3. Рудненко Т. У позику без кредиту / Т. Рудненко // Контракти. – 2004. – №35. – Режим доступу: <http://www.kontrakty.com.ua/show/ukr/article/3/3520043564.html>.
4. Рудненко Т. Аналіз операцій банків з векселями / Т. Рудненко, О. Куц // Вісник НБУ. – 2003. – №5 – С. 42-47.

Summary. The modern situation with bill of exchange's mutual relations between agrarian sector's enterprises and banking institutions is being analyzed. The necessity of their improvement under the modern conditions is being grounded.

Key words: bill of exchange relations, bill of exchange calculations, bill of exchange financing.

УДК 338.43:633.63.:664.1

Фурса А.В.,

к.е.н., провідний науковий співробітник

Інституту біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН,

м. Київ,

Стрельбіцький П.А.,

к.е.н., доцент кафедри управління персоналом та економіки праці

Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка,

м. Кам'янець-Подільський,

Боднар В.С.,

аспірантка²,

Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»,

м. Київ

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОВІДНОСИН У СФЕРІ ВИРОБНИЦТВА І ПЕРЕРОБКИ ЦУКРОСИРОВИНИ

Досліджено роль економічного механізму взаємовідносин в сфері виробництва і переробки цукросировини та його значення для розвитку економіки цукробурякової галузі. Визначено принцип співвідношення реалізаційної ціни цукрових буряків і оптової на цукор в момент його переробки, що в подальшому при її збільшенні на останній продукт

² Науковий керівник – Н. Л. Жук, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник.

дозволяє здійснювати доплати товаровиробникам, відповідно до зафіксованого співвідношення.

Ключові слова: економічний механізм взаємовідносин, агропромислова система, цукробурякове виробництво, ціна, рівень рентабельності.

Постановка проблеми. Проблема економічно-господарських взаємовідносин між виробниками цукрових буряків і цукровими заводами досить складна і сповнена протиріч. Деякі автори, як, наприклад: О.С. Заєць вважав, що серед проблем господарювання – проблема економічних взаємовідносин займає центральне місце і від її оптимального вирішення залежить «ефективність функціонування окремих механізмів ринку цукру» (починаючи від квотування, гарантії збуту і цін та кінчаючи створення регульованої системи оптової торгівлі) [44, с. 1].

В історичному плані механізм взаємовідносин між партнерами з виробництва і переробки цукрових буряків часто змінювався, здебільшого в бік удосконалення, але й не рідко в бік від'ємних деформацій.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Питання теорії і практики функціонування економічного механізму взаємовідносин між учасниками цукробурякового підкомплексу, його значення для підвищення конкурентоспроможності виробництва цукрових буряків і цукру, створення класичних ринкових умов досліджувалися в роботах таких вітчизняних науковців, серед яких помітне місце займають: В. Бондар, О. Варченко, О. Заєць, Ю. Коваленко, М. Коденська, О. Шпичак, М. Ярчук та інші.

Необхідно зазначити, що більшість цих питань залишаються актуальними на сучасному етапі розвитку цукробурякового виробництва і потребують подальшої розробки. Водночас не вирішені питання виходу галузі з економічної кризи і забезпечення сталого ефективного функціонування внутрішнього ринку цукру.

Метою статті є обґрунтування теоретичних і методологічних підходів щодо удосконалення економічного механізму взаємовідносин у сфері виробництва і переробки цукросировини.

Виклад основного матеріалу. За радянських часів протягом багатьох десятиліть утвердилась контрактна система закупок коренеплодів у їх виробників, якими були колгоспи і радгоспи, з відповідною грошовою оплатою за кількість і якість поставленої сировини. Була затверджена форма Договору контрактації, яка з року в рік удосконалювалась і яка передбачала зобов'язання і права обох сторін. Виробник цукросировини брав на себе зобов'язання виростати і поставити у відповідні строки згідно доведених графіків певні обсяги коренеплодів з показниками

згідно з Держстандартом. Цукровий завод прийняти їх, переробити на цукор і розрахуватись з постачальником у певні строки, за певну визначену державою ціну. Крім того, буряківникам належала меляса і жом, що відпускались безкоштовно, за виключенням витрат з транспортування.

Цукровий завод був зобов'язаний продати буряківникам кондиційне бурякове насіння, видати грошовий аванс під технологію вирощування, особливо на період формування густоти насадження. Існувала система матеріального заохочення для буряководів – премії до 12 місяців окладів за перевиконання планів поставок буряків для спеціалістів і керівників, відпускався за пільговою ціною (38 коп/кг при офіційній оптовій ціні 60,5 коп/кг) цукор, нараховувались певні частки цукру (до 650 г) за 1 гектар глибокої оранки і т.п. За вирощене у насінницьких господарствах насіння цукрових буряків крім прямої ціни за кожен центнер насіння, відпускались комбікорми, жом, меляса, цукор, а також існувала ціла система преміювання не тільки грошми, а й автомобілями. Цукрові заводи одержували від держави безвідсоткову позичку, яку акуратно повертали після реалізації перших партій цукру. Цукор, вироблений на цукровому заводі відразу оформлявся, як оптовий продаж, спеціальній організації «Укрбакалія», яка одержувала виручку в розмірі 6% від ціни, після чого продукт поступав у роздрібну торгівлю, та у відповідні галузі харчової промисловості – кондитерську, горілчану, парфумерну і т.п. Оптова ціна тривалий час була постійною – 605 крб за тонну, роздрібна ціна – 78 коп 1 кілограм.

Але і в такому, здавалося би, стабільному стані між виробниками сировини і цукровими заводами виникали гострі протиріччя, в основному через необ'єктивне визначення залікової ваги коренеплодів, неправильне визначення цукристості, які як правило занижувались, порушення строків розрахунків і т.п. Господарства, які вирощували цукрові буряки високої цукристості скаржились на те, що одержують однакову ціну за тонну буряків поряд із господарствами, де цукристість була значно нижчою.

Таке протиріччя в 70-х роках минулого століття вирішувалось шляхом введення доплат за підвищену цукристість, яку вираховували у тонно процентах понад базисну, яка встановлювалась на кожну наступну п'ятирічку, як середня фактична за попередню з невеликим плюсом (наприклад: в 1973 році 16,76%). Цукрові заводи у відповідь на це стали вимагати відповідних відрахувань від базової ціни за умови зниження цукристості на такий же тонно процент. Поки удосконалювали систему доплат-відрахувань середня цукристість по Україні значно знизилась – від 17-18% і більше до 15-16%. Тобто, зловживання з визначенням показників якості сировини не зникали, а удосконалювались.

Систему приймання і оплати цукросировини з врахуванням вмісту цукру в 80-х роках удосконалювали шляхом прийняття розрахункових

шкал, які передбачали перерахунок залікової ваги коренеплодів залежно від вмісту в них цукру – при цукристості вищій за базисну, яка стала постійною 16%, зараховувалась більша маса коренеплодів, при нижчій – навпаки. Ці шкали існують і досі, але зловживання не зникли – наймовірно виріс показник засміченості коренеплодів, так зване «ОЗ», яке виросло від 5-6% до 20-40 і більше відсотків, зросла також кількість некондиційних коренеплодів й т.п.

Гостро стало питання про необхідність матеріальної зацікавленості обох сторін в кінцевих результатах спільної праці, одержаних від реалізації цукру, отже інтеграції в цукробуряковому виробництві. Зокрема, в Україні ще в 70-ті роки минулого століття експериментувався такий вид агропромислової інтеграції, як співробітництво цукрових заводів і бурякосійних господарств, основане на договорах співдружності і направлене на збільшення виробництва кінцевого продукту – цукру. Ініціаторами такого почину стали Гонорівський цукровий завод і виробники коренеплодів Вінницької області, Жашківського району Черкаської області і Миронівського району Київської області, які першими в Україні, в т.ч. і в СРСР, одержали по 5 і більше тонн цукру в розрахунок на один гектар посівної площі. Почин широкого пропагувався в пресі, був на контролі в партійних і радянських органах, в результаті майже на 450 тисяч гектарів Україна одержувала по 45-50 т цукрових буряків і виробляла по 4,5 т цукру з гектара.

В процесі співдружності почав удосконалюватись і економічний механізм взаємовідносин. За ініціативою Міністерства сільського господарства колишнього Союзу СРСР та розробками Всесоюзного інституту цукрових буряків було створено три експериментальних агропромислових системи на базі цукрових заводів і господарств Жашківського району Черкаської області, Лучанського Київської області і Еркен-Шахарського Ставропольського краю. В їх основі лежав прогресивний механізм взаємовідносин, який заключався в справедливому розподілі виручки від реалізації цукру між партнерами пропорційно вкладу їх у його виробництво.

Досвід Жашківської і Лучанської системи виявився досить прогресивним, його почали впроваджувати інші цукрові заводи і бурякосійні господарства, зокрема, Салив'їнківська агропромислова система в 1990 році впровадила економічний механізм Лучанської АПС, після чого значно покращила свої економічні показники (табл. 1).

Однак, загальна економічна криза, що існувала на той час в країні, непродуманий стихійний перехід цукробурякового підкомплексу до нерегульованих ринкових відносин стали причиною не тільки різкого спаду виробництва сировини та цукру, а й значно знизили цінність практичного досвіду, набутого в діяльності вищезгаданих інтегрованих систем.

Таблиця 1

Основні показники Саливiнкiвської АПС «Цукор» Київської області

Показники	В середньому за 1986-1990 рр.	Рiк				
		1991	1992	1993	1994	1995
Площа посiву цукрових бурякiв, га	14907	13984	12165	10896	10721	10700
Закуплено бурякiв всього, тис. тонн	515	423	303	377,5	337,4	380,5
з 1 га, тонн	34,55	30,2	24,9	34,65	31,47	35,56
Цукристiсть бурякiв,%	15,95	15,99	17,67	16,10	17,21	16,23
Втрати бурякiв при зберiганнi,%	3,27	3,52	3,60	3,60	4,01	3,60
Втрати цукру,%	4,75	3,69	3,58	3,58	3,87	3,57
Вихiд цукру,%	11,20	12,30	14,09	12,72	13,34	12,66
Коефiцiєнт вилучення цукру iз бурякiв	0,702	0,769	0,797	0,790	0,775	0,780
Виробництво цукру з 1 га, ц	38,7	37,1	35,1	44,1	42,0	45,0
Вироблено цукру всього, тис. тонн	57,7	51,9	42,7	48,1	45,0	48,2

Джерело: складено за даними звiтiв Саливiнкiвської АПС «Цукор».

Мiж тим, дiяльнiсть таких систем i в тих умовах залишалась актуальною, так як вони виявили значну стiйкiсть до кризових явищ. Для прикладу, якщо виробництво цукру з 1 гектара в цiлому в Україні в 1991-1996 рр. впало на 34%, то в Саливiнкiвській АПС всього на 7%. За той же час, коефiцiєнт вилучення пiднявся на 11,5 пунктив i досяг рiвня 0,78 (табл. 1).

Цiнним було те, що в iнтегрованих системах застосовувався прогресивний механiзм економiчних взаємовiдносин, який заключається в розподiлi виручки вiд реалiзацiї цукру мiж партнерами вiдповiдно до iх вкладу в кiнцевi результати роботи. При чому, в Лучанській АПС випробовувався один механiзм розподiлу, в Жашкiвській iнший. Однак, в обох системах цукросировина передавалась на переробку на цукровi заводи без оплати. У випадку Лучанської АПС переробка сировини оплачувалась по тарифу за кожену тонну, а товаровиробники ставали власниками продукцiї переробки – цукру, жому, меляси, брали на себе платежi в бюджет, а в Жашкiвській розподiл виручки проходив за спiввiдношенням мiж нормативною собiвартiстю виробництва сировини i нормативною собiвартiстю виробництва цукру за останнi 5 рокiв, яке було визначене на рiвнi 59:41.

Практика пiдтвердила бiльшу стiйкiсть економiчного механiзму Лучанської системи, яку потiм було запозичено для Саливiнкiвської АПС Київської області та Бужанської – Черкаської. В Жашкiвській АПС, де собiвартiсть цукросировини була найнижчою в республiцi, колективнi бурякосiйнi господарства втрачали частину прибуткiв, яка переходила до заводу. Подальшi бiльш чiткi розрахунки показали, що справедливим розподiл виручки мав бути при спiввiдношеннi 66,8:33,2. Досвiд роботи всiх систем, що дiяли на Україні, в т.ч. i Жашкiвської, пiдтвердив незаперечний факт, що при порушеннi майнових вiдносин i

несправедливому розподілі загального надбання навіть самі сильні агропромислові системи розпадаються.

Тому Жашківська система відразу розпалась, а Лучанська функціонувала аж до періоду приватизації.

При аналізі діяльності агропромислових систем необхідно мати на увазі й ту обставину, що вони функціонували в умовах різкого спаду виробництва в Україні і в цей важкий період не вдалося до кінця вирішити складний клубок протиріч, який постійно існує між буряківниками і цукровими заводами.

В період реформування однією з форм організації вільного сектора міжгалузевих економічних зв'язків в цукровому підкомплексі виступила акціонерна форма взаємовідносин. Але просте акціонування в даному випадку себе не виправдало. Як показав досвід ряду цукрових заводів, просте акціонування стало малопродуктивним в економічному відношенні. Рівень виробництва на таких заводах не лише не підвищився, а навпаки, намітилася чітка тенденція до його зниження. Просте акціонування реалізувало лише початкову ступінь роздержавлення власності. Зміни власника в даному випадку не відбувалось. Останнє могло бути можливе лише в процесі повної приватизації, тобто шляхом придбання майна або його долі у власність колективом або окремої фізичної особи. З урахуванням зв'язків підприємств переробних галузей АПК, зокрема, цукрових заводів, з виробниками сільськогосподарської сировини, які мають різні форми власності, пріоритетним слід було вважати акціонування через приватизацію власності. В 1993-1994 рр. широкого розмаху набула приватизація власності через оренду з наступним викупом в зв'язку з тим, що більшість переробних підприємств АПК працювало на умовах оренди і оренди з правом наступного викупу. Саме скороспішний, глибоко не продуманий процес приватизації майна цукробурякового підкомплексу став основною причиною його практичного розвалу в наступні роки. В підкомплексі утворився вузький клас крупних власників заводів, і сотні тисяч збіднілих виробників без будь-якої власності. На цій основі в Україні (враховуючі й інші галузі) зароджувався вузький прошарок олігархів і клас зубожілого населення, при відсутності середнього класу.

Нормативно-правові документи того часу, такі як Указ Президента «Про заходи щодо регулювання аграрних відносин» від 18 січня 1995 року № 63/95 і Закон України «Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі» від 10 липня 1996 року № 290/96-ВР, становища не виправляли, а ще більше заплутували ситуацію, особливо для сільськогосподарських виробників.

Механізм закупівель, що діяв в той період, не забезпечував еквівалентних взаємовідносин між виробниками цукросировини та її переробниками і не давав змоги нагромаджувати кошти для розширеного відтворення, про що свідчать приведені нижче дані (табл. 2).

Таблиця 2

Недостаток власних оборотних коштів на виробництві цукрових буряків в Україні

Рік	Собівартість реалізованої продукції, тис. крб/т	Ціна реалізації, тис. крб/т	Прибуток, тис. крб/т	Рівень рентабельності, %	Недостаток власних оборотних коштів	
					тис. крб	%
1990	0,0386	0,050	0,1120	289	–	–
1991	0,0713	0,1149	0,0436	61,2	0,213	29,9
1992	1,235	3,278	2,143	165,0	1,8391	94,1
1993	57,5	156,2	98,8	171,8	54,2	94,3
1994	590,0	1082,1	492,1	83,4	433,6	73,5
1995	3236,0	4276,0	1039,7	32,1	2153,9	66,9

Джерело: розраховано за даними звітів Міністерства аграрної політики України.

В галузі утворився своєрідний парадокс, коли при наявності формального прибутку і досить високого рівня рентабельності виробництва коренеплодів недостаток власних обігових коштів становить досить значні суми.

В умовах гіперінфляції і диспаритету цін на промислову продукцію і продукцію сільського господарства, вимивання коштів із цукробурякового виробництва здійснювалось досить швидкими темпами.

В 1991 р. із галузі було «вимито» 1,5 млрд карбованців, в 1992 р. – 47,1 млрд крб, в 1993 р. – 48,3 трлн крб, в 1994 р. – 89,2 трлн крб. Використовувався досить простий і примітивний метод. Під гаслом здешевлення цукру для населення закупівельна ціна на цукрові буряки фіксувалась на початку року і далі не індексувалась, а на цукор, вироблений пізніше із цих буряків індексувалась щомісяця.

Тому багаторічне співвідношення закупівельної ціни до оптової реалізаційної ціни цукру 1:10,2-14,5 в 1991 р. вже становило 1:17,1, в 1992 р. – 1:20,3, в 1993 р. – 1:16,3 [4, с. 88].

Деякий час цукрові заводи збагачувались за рахунок сільських виробників, але з появою на ринку посередників після зміни економічних умов, за якими при прийманні й переробці цукрових буряків виробники стали самостійно розпоряджатись продукцією переробки, а цукрові заводи отримували доходи шляхом реалізації послуг по переробці, цукробуряковий підкомплекс України було деформовано остаточно. Пишним цвітом розцвіли бартерні стосунки і давальницькі схеми переробки.

Отже, вимивання обігових коштів і введення схеми переробки «30% цукровим заводам і 70% сільськогосподарським підприємствам», згідно згаданому вище Указу Президента, спричинили нераціональний та економічно недоцільний і навіть шкідливий поділ внутрішнього ринку цукру на два конкуруючих між собою ринки: ринок цукрових заводів і ринок сільськогосподарських виробників. Внаслідок штучної

сегментації ринку на ціну цукру вже майже не впливали витрати на виробництво і збут продукції, виробленої на цукрових заводах, що фактично створило умови для їх банкрутства. Відтак, десятками заводи знищувались, а власники тих, що залишались створили своєрідну олігополію і цукрове лобі в усіх структурах державної влади та поділили між собою ринки цукросировини і цукру. В результаті такого реформування цукробуряковий підкомплекс по-суті деградував – з ринку почали зникати середні і дрібні виробники, а в зв'язку із створенням крупних агрохолдингів цукрові заводи стали особистою власністю підприємств і втратили права на власний агробізнес, перетворившись на своєрідні цехи крупних об'єднань.

Починаючи з 1997 р. буряківництво стало, по-суті, збитковим і було укинута в затяжну економічну і фінансову кризу аж до 2007 року включно.

Виробництво цукрових буряків і цукру різко скоротилось і стало нестабільним зі значним коливанням розмірів посівних площ, обсягів одержання цукру і реалізаційних цін по роках. Насамперед в 2000 р. було вироблено всього 1,55 млн тонн цукру при потребі 1,84 млн тонн.

Кризовим періодом в цукробуряковому підкомплексі стали також 2000-2003 рр. і 2008-2010 роки, коли доводилось імпортувати значні обсяги цукру-сирцю з тростини, так як власного виробництва не вистачало. І лише з 2011 року цукробурякове виробництво почало поступово відроджуватися, але нестабільності так і не уникло. Так, у 2013 р. в Україні було посіяно цукрові буряки на площі всього 270 тис. га і вироблено всього 1,26 млн тонн цукру.

Черговий спад відбувся у 2015 році, коли посівна площа знизилась до 237,8 тис. гектарів. Господарствам стало не вигідно займатись вирощуванням цукрових буряків у порівнянні з іншими прибутковими, але менш витратними культурами – соєю, соняшником, ріпаком, кукурудзою і навіть озимою пшеницею, ціни на які в 2014-2015 рр. різко зросли (табл. 3).

Таблиця 3

Порівняльна прибутковість основних сільськогосподарських культур за цінами на грудень 2014 р.

Культура	Урожайність т/га	Реалізаційна ціна 1т, грн	Виручка, грн/га	Собівартість грн/т	Загальна собівартість, грн/га	Прибуток		Рівень рентабельності,%
						грн/га	грн/т	
Цукрові буряки	47,7	494,2	23573	419,2	19995	3579	75,0	17,9
Озима пшениця	4,0	2705	10820	1457	5828	4992	1248	85,7
Соя	2,16	6272	13548	1756	3793	4516	2091	119,1
Соняшник	1,94	6013	11665	1701	3300	8365	4312	253,5
Ріпак озимий	2,54	5672	14407	1596	4054	10353	4076	255,4
Кукурудза	6,2	2598	16604	1078	6684	9424	1520	141,0

Джерело: розраховано за даними Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Показники, наведені в таблиці 3 свідчать про явну не вигідність виробництва цукрових буряків у порівнянні зі всіма іншими культурами, особливо соєю, ріпаком і соняшником, які дають значні прибутки з 1 га при порівняно невисоких витратах, до того ж у 3-6 разів менших, ніж витрати на вирощування цукрових буряків. 2015 рік для цукробурякового виробництва також є кризовим, оскільки виробництво цукру впало до 1,47 млн тонн. В цілому цукробурякове виробництво, як високо витратне, енерго- і трудомістке, вимагає особливих відносин і створення сприятливих фінансово-економічних умов. По-перше, як бурякосійні господарства так і цукрові заводи не можуть обійтись без короткострокових, середньострокових і довгострокових пільгових кредитів, що пов'язано із сезонністю виробництва, необхідністю реконструкції та оновлення фондів; по-друге – без дотацій на вирощування цукрових буряків, особливо в несприятливі роки; по-третє – без чіткого цінового механізму й державного регулювання ринкових відносин. Якщо всі складові регулювання виробництва і реалізації продукції будуть в оптимумі, необхідні обсяги виготовлення цукру для потреб внутрішнього ринку на рівні 1,7-1,8 млн тонн можна щорічно забезпечити без періодичних потрясінь, а виробництво стане високоприбутковим.

На жаль, економічний механізм взаємовідносин в цукробуряковому виробництві і досі не відрегульований, не зважаючи на неодноразові позитивні спроби його удосконалити. Так, в 1999 році з метою подолання бартерних стосунків і давальницьких схем переробки були введені мінімальні ціни на коренеплоди і цукор, нижче яких взаєморозрахунки не могли здійснюватись, так як застосовувалась система відповідних фінансових покарань [2]. Це дало певний результат і стримало буряківництво від остаточного руйнування, але бартерні відносини і давальницькі схеми розрахунків так і не були подолані, вони зменшились, але існують і досі.

Досить позитивний вплив на буряківництво справило введення дотацій за вирощування цукрових буряків в розрахунку на 1 га посіву в 2008 і 2009 роках по 750 грн, а в 2010 р. – по 500 грн. Так, рівень рентабельності від мінус 11,1% в 2007 р. відразу зріс у 2008 р. – до 7,1%, тобто піднявся на 18,2 пункти, у 2009 р. – до 37%, 2010 р. був неврожайним – 16,7%, а в 2011 році – 36,5%. Посівні площі під цукровими буряками відразу розширились від 322 тис. га до 501 і 532 тис. га відповідно. Виробництво цукру в 2011 і 2012 роках становило відповідно 2,33 і 2,14 млн тонн. Відміна дотацій і маніпулювання закупівельними цінами на цукрові буряки, недотримання квот виробництва цукру стали основними причинами нинішньої

нестабільності в розвитку галузі. Так, безпричинне зниження ціни реалізації на цукрові буряки в 2004 р. до 135,7 грн/тонну проти 140,3 грн/тонну в 2003 р. відразу призвело до його збитковості (-0,8%), а зниження ціни у 2007 році до 157,6 грн/тонну проти 186 грн/тонну у попередньому 2006 р. спричинило збиток мінус 11,1% та викликало різке скорочення посівних площ від 578 тис. га до 377 тис. га. Слід відмітити, що таке маніпулювання цінами не викликалось економічними причинами, а виключно адміністративним впливом Мінагрополітики України, яке так механічно розуміло боротьбу із лишками цукру в кожному випадку їх створення у попередній рік. Це замість того, щоб скупити за низькою ціною понад квотний цукор у Аграрний фонд і здійснювати інтервенції в сприятливий період та не допускати перевиробництва цукру понад квоту «А». Отже, ціни на цукрові буряки й цукор є стержнем і показником рівня економічних взаємовідносин між виробниками цукрових буряків і переробною промисловістю і вони мають мати певне співвідношення, бути об'єктивними, економічно обґрунтованими і стабільними.

Необхідно відмітити, що найбільш необ'єктивною і вразливою є ціна реалізації цукрових буряків сільськогосподарськими підприємствами, що можна підтвердити даними за 2014 рік (табл. 3). Якщо середня ціна на 1 тонну цукрових буряків на рівні 494,2 грн, які поступили на цукровий завод до грудня була остаточною, то на такі культури як озима пшениця, кукурудза, ячмінь, насіння соняшника, сою і ріпак в січні ціни піднялись в середньому у 1,25 раза, в березні 2015 року – у 1,35 раза, а на ріпак – у 2,8 раза. Якби фіксовану ціну на цукрові буряки 494,2 грн збільшити у 1,35 раза, що методологічно було б вірним, то вона мала б дорівнювати 667 грн/т, в 1,25 раза – 618 грн/т, а в середньому – в 1,3 раза. Тоді б закупівельна ціна 1 тонни цукрових буряків мала бути 642,5 грн, виручка з 1 га 30647 грн, прибуток в розрахунку на 1 тонну при собівартості 419,2 грн/тонну – 223,3 грн, а на 1 га – 10651 грн, рівень рентабельності 53,3%. І це цілком коректна і об'єктивна ціна – 29 доларів США (642,5/22), така як в західних країнах, які суворо дотримуються принципу рівня прибутковості всіх сільськогосподарських культур. Відповідно відбувся ріст ціни цукру, виробленого з сировини за ціною зафіксованою в грудні від 7500 грн/т до 10000, 15000 грн/т і навіть більше в наступні періоди МР. Тому логічно було б зафіксувати співвідношення цін на сировину в момент її закупки і цукор в момент його переробки, і в подальшому при збільшенні ціни на цукор здійснювати доплати товаровиробникам, відповідно до зафіксованого співвідношення, наприклад 1:15,2 (7500 грн : 494,2 грн/т). При оптовій ціні цукру 10000 грн/т закупівельна ціна коренеплодів мала б бути 657,9 грн/т, 15000 грн/т – 986,8 грн/т і 20000 грн/т – 1315,8 грн/т. Різниця між цінами становила б відповідно 163,7 грн/т (657,9-494,2), 492,6 грн/т (986,8-494,2) і 821,6 грн/т(1315,8-494,2). Доплати за сировину вирахувати досить просто. Наприклад, завод продав

1000 тонн цукру за ціною по 10000 грн/т. Різниця між розрахунковою і фактичною ціною на сировину становить 163,7 грн/т. Відомо, що з 1 га одержано в 2014 р. – 6,2 тонн цукру, а 1000 тонн цукру – з 161,3 га. При урожайності з 1 га – 47,7 тонни, потрібно здійснити доплату за 7694 тонн. Вона становитиме 1259,5 тис. грн (7694 т * 163,7 грн/т) і т. д. Такий принцип потрібно внести в контракт у вигляді відповідних розрахункових співвідношень і таблиць.

Висновки. 1. Нераціональний механізм взаємовідносин в сфері виробництва і переробки цукрових буряків породив бартерні стосунки, давальницькі схеми переробки цукрових буряків, сегментацію загального ринку цукру на субринки різних відомств, що призвело до вимивання обігових коштів у виробників, породило тіньові схеми і фінансові деформації.

2. Переважна частина нормативно-правових актів держави щодо регулювання процесів переведення цукробурякової галузі на ринкові рейки у 90-і роки ХХ століття не тільки не поліпшувала ситуацію, а спричиняла шкоду розвитку галузі, за виключенням Закону України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» (1999 р.), який стримав цукробурякове виробництво від розвалу. Внаслідок ряд регіонів ліквідували бурякосіяння. Цукробурякове виробництво залишилось переважно у Вінницькій, Полтавській, Хмельницькій, Київській, Тернопільській, Житомирській, Львівській, Харківській, Волинській, Черкаській, Кіровоградській, Рівненській і Чернігівській областях, із 192 колишніх цукрових заводів фактично діючими залишилось 53, з яких у 2015 році працювало 36, демонтовано 102, законсервовано – 37. За даними Мінагрополітики визначена Урядом квота на виробництво та поставку цукру в період з 01.09.2016 до 01.09.2017 в обсязі 1,670 млн тонн була розподілена між 44 цукровими заводами [3]. Замість колишніх 6 тисяч бурякосійних господарств функціонує 904, з яких 502 є дрібними, 309 – середніми і 93 – крупними.

3. Зафіксовані співвідношення цін на сировину в момент її закупки і цукор в момент його переробки потрібно внести в господарський договір між цукровими заводами, бурякосійними господарствами та іншими суб'єктами цукробурякового комплексу незалежно від форми власності щодо вирощування та закупівлі цукрових буряків для виробництва цукру квоти «А» у вигляді відповідних розрахункових співвідношень і таблиць, і при збільшенні ціни на цукор здійснювати доплати сільськогосподарським товаровиробникам.

Список використаних джерел

1. Заєць О.С. Ринок цукру в Україні : проблеми створення, функціонування та розвитку / О.С. Заєць. – К. : Наук. думка, 1999. – 388 с.
2. Закон України «Про державне регулювання виробництва і реалізації

- цукру» від 17 червня 1999 року № 758-XIV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/758-14>
3. Мінагрополітики розподілило квоти на виробництво цукру між 44 заводами. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sugarua.com/ua/main/lists/3153>
 4. Фурса А.В. Ціноутворення на цукросировину в умовах формування ринкових відносин / А.В. Фурса // Економіка АПК. – 2000. – № 7. – С. 87-89.

Summary. To investigate the role of economic mechanism of mutual relations in the field of production and processing of sugar beet and its importance for the development of economy of sugar-beet industry. To determine the principle of correlation of realizable price of sugar beet and wholesale price of sugar in the moment of its processing, that in future allows to carry out additional payments to the commodity producers at its increase on the final product, in accordance with a fixed correlation.

Key words: economic mechanism of mutual relations, agroindustrial system, sugar-beet production, price, level of profitability.

УДК 334.72:631.145

Шульський М.Г.,

д.е.н., професор

Львівського національного університету ветеринарної медицини та

біотехнологій імені С.З. Гжицького,

м. Львів

РЕЗУЛЬТАТИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У даній публікації проведено дослідження результатів здійснення підприємницької діяльності сільськогосподарськими підприємствами Львівщини. Вибір саме цих організаційно-господарських структур у системі введення аграрного виробництва обумовлені тим, що саме ці форми господарювання у сучасних умовах характеризуються динамічними і стабільними процесами нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, що є основою для розширення підприємницької діяльності в аграрному секторі.

Поряд з позитивними аспектами функціонування цих господарств, спостерігаються негативні наслідки їх діяльності, які відображаються в економічних показниках, особливо на завершальних процесах аграрної діяльності, а саме: реалізації виробленої продукції, а це, у свою чергу, в найбільшій мірі характеризує стан розвитку аграрного підприємництва.